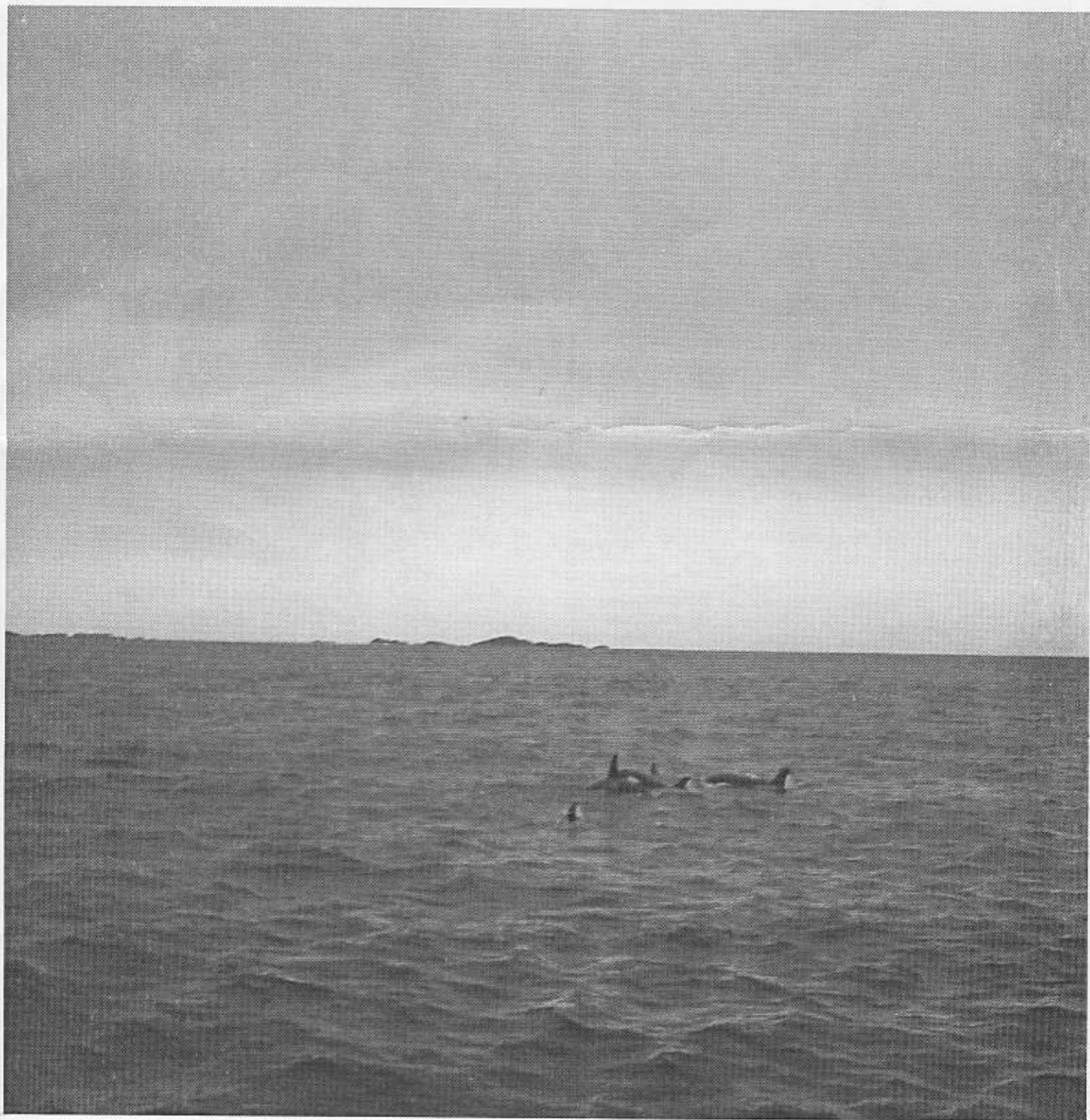

NOS

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden. Utkommer 4 ggr/år. Nr 2/2005

Programförklaring

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN) är en partipolitiskt obunden ideell förening. Föreningen vill samla intresserade av miljöfrågor och levnadsvillkor till ett allsidigt studium av natur och samhälle. Att upptäcka tillsammans är vår grundidé. I FNSiN möts människor med allehanda intressen.

Vi arrangerar EXKURSIONER till intressanta områden. Minst en gång om året gör vi en resa till Gotska Sandön. Vi har också besökt Bornholm, Åland svenska och norska fjäll-trakter samt svenska skärgårdar. Vi har paddlat kanot i Bergslagen, Sörmland och Uppland där vi kunnat studera fauna, flora arkeologi och kulturhistoria. Vi har skådat fåglar i Halland och cyklat i Skåne. Vi har plockat svamp i skogarna kring Stockholm, tranbär på Hällsingemyrar och havtorn vid Ålands hav. På vintrarna åker vi skidor och skridskor tillsammans.

Vi arrangerar EXPEDITIONER till områden nära och fjärran. Lofoten, Färöarna, Island, Spetsbergen, Grönland, Hebriderna, Estland samt Newfoundland och Labrador är några av de områden som vi har besökt. Varje resa förbereds genom studiecirklar och redovisas i artikel- eller bokform.

Vi arrangerar STUDIECIRKLAR. Några ämnen har varit skärgården, energi, fjällkunskap, ortnamn, foto, modern isländska, danska, geologi och meteorologi. Föreningen har samarbetsavtal med Studieförbundet Vuxenskolan. Dessutom gör vi intressanta STUDIE-BESÖK. Genom åren har vi t ex besökt

rovfågelsrehabiliteringen, ett sötvattenslaboratorium, Rymsbolaget och Riksmuseets verkstäder.

Vi arrangerar FÖREDRAG i aktuella eller historiska ämnen. Aktuella teman kan vara ekologisk hushållning, regnskogarna och miljöjournalistik. Historiska ämnen har bl a berört Vendeltiden, Kristian II och kvinnorna kring honom, häxprocesserna och ekologiska insikter i Eddan. Ofta berättar långväga resenärer till sina egna bilder om sina upplevelser runtom i världen.

Vi agerar MILJÖPOLITISKT och deltar i vården av KULTURARVET, Nedre Dalälven, Tyresta-Åva och Jirvafältet är några av de områden som vi har engagerat oss för. FNSiN tillhör Förbundet för Ekoparken. Vi har genom avtal med Runverket åtagit oss fadderskap för en runsten som vi värdat.

Vi samarbetar också med Föreningen i Norden i ämnen som direkt rör Norden.

Som du ser har FNSiN en mångsidig karaktär där ditt speciella intresse blir tillgodosett och där du genom din medverkan kan berika föreningen. Dessutom glömnar vi inte bort att ha trevligt. Som medlem är du välkommen att delta i dessa arrangemang. Resor och utflykter genomförs till låga självkostnadspriser.

Som medlem får du dessutom medlemskriften NOS, med kvartalsprogram och intressanta artiklar.

FNSiN

Föreningen
Natur och Samhälle i Norden

Föreningens adress

c/o Erik Elvers, Illerstigen 28
170 71 Solna

E-post: fnsin@algonet.se

Hemsida: www.algonet.se/~fnsin

Postgiro:

67 01 50-2 Medlemsavgifter och
beställning av skrifter

Ansvarig utgivare:

Anders Schærström
Kometvägen 49, 183 48 Täby
08-758 30 03(b), 08-566 136 55(a)

Nästa NOS: juli 2005

Material till NOS skickas till:

Pia Eriksson
Vipphavrevägen 12, 178 35 Ekerö
08-560 330 27(b)
info@erikssonkonsult.se
Manusstopp juni

NOS har ISSN: 0348-7970

FNSiN Funktionärer 2005

Styrelse:

Ordförande

Anders Schærström
Kometvägen 49
183 48 Täby
08-758 30 03(b), 08-566 136 55(a)

Vice ordförande

Pia Eriksson
Vipphavrevägen 12
178 35 Ekerö
08-560 330 27(b)

Sekreterare

Örjan Ericsson
Stenbocksvägen 4
141 33 Huddinge
08-711 74 92(b)

Kassör

Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna
08-85 84 88(b)

Övriga ledamöter

Ola Eriksson
Vipphavrevägen 12
178 35 Ekerö
08-560 330 27 (b)

Birgitta Traxel
Vesslevägen 40 nb
167 67 Bromma
08-25 03 35 (b)

Kaj Valtersson

Gränsholmsbacken 5
127 42 Skärholmen
08-710 18 92 (b), 08-16 23 91 (a)

Soili Bisi Ström

Fatburs Kvarnåta 14
118 64 Stockholm
Tfn 08-19 12 52

Bo Zachrisson

Birkagatan 2
113 36 Stockholm
08-31 02 33

Marie-Louise Reinius

Kristinebergs strand 27
112 52 Stockholm

Programkommitté

Björn Eriksson
Bygatan 19
171 49 Solna
08-795 64 89 (b), 08-764 99 31 (a)

Henrik Hansson

Klippgatan 8C, 4tr
171 47 Solna
08-730 31 56, 070-319 01 50

Marie-Louise Reinius

(se ovan)

Kaj Valtersson

(se ovan)

Kontaktpersoner

FNSiN - Höga kusten

Lena Hermansson
Svanö 35
872 93 Lunde
0612-303 50 (b)

FNSiN - Uppland

Sven A Nyberg
Valthornsvägen 31
752 50 Uppsala

FNSiN - Värmland

Lena Sewall
Älvrosgratan 4
654 61 Karlstad
054-18 68 75 (b)

FNSiN - Östergötland

Håkan Bley
Sköldvägen 18
616 33 Åby
011-631 69 (b), 011-19 11 25 (a)

Medlemsavgiften 2005

Fullbetalande medlem	140 kr
Ny dito efter 1/7	70 kr
Familjemedlem	35 kr
Betala till postgiro 67 01 50-2	

Omslagsbild: Späckhuggare i Tysfjorden

Baksida: Solnedgång

Foto: Erik Lundin

Ordförande har ordet

En kväll i februari var jag på väg hem. När jag gick från busshållplatsen bort mot de stora, grå, parentetiska husen i Grindtorp där jag bor blev jag medveten om ett regelbundet hoande ljud. - Någon skämtar uppe på en balkong, tänkte jag. Plötsligt stannade en man på stigen framför mig och pekade uppåt mot taket på det tio våningar höga huset. I toppen av en hög mast på taket avtecknade sig en stor mörk silhuett mot den grå molnhimlen – och därifrån kom ljudet. Vi vågade knappast tro det vi såg. Det var en berguv – och någonstans i närheten svarade en hona. Plötsligt dök den stora fågeln från sin upphöjda position – ned mot gården och vi såg den svepa förbi några meter ovanför oss. Kommunen där jag bor kallar sig med stolthet "Stan på landet". Det är befogat eftersom det är nära till naturen liksom till den gamla bygden – skogar, sjöar, skidspår, cykelvägar, backsippor, vitsippor och runstenar. Omvänt, i Stockholm, storstaden, finns ännu spår av landet mitt i stan. Det finns gröna kilar, det finns ekologiska korridorer. Det finns fågelliv och annat djurliv. Det finns en nationalstadspark som består av ett unikt natur- och kulturlandskap. Somliga ser emellertid inte värdet i detta. Staden ska vara stad. Landet ska vara landet. Jag blev betänksam, när jag nyligen fick se en kolumn i Stockholm City, där en ung kolumnist (Sakine Bahceci, statsvetare, 2 mars) hävdade att man bör bebygga "fula Gärdet" och alla gröna korridorer. Jag har svårt att förstå en sådan åsikt, men den är ytterligare en påminnelse om att det man själv tycker inte är självklart för alla. Vi måste alltså ta andra åsikter på allvar, testa våra egna och argumentera väl för det vi står för. Utan närheten till naturen skulle ju staden Stockholm inte vara den stad den är. Stora städer behöver sina gröna lungor. London, Paris och New York har sina stora parker. Stockholm ha grönområden och vatten som inte är enbart anlagda parker. Att ha både natur och samhälle inom räckhåll är en stor förmån. Att vara nyfiken på både natur och samhälle – och att se deras samband – är ett sundhetstecken. I FNSiNs programförklaring står det att vi agerar miljöpolitiskt och det har vi förvisso gjort flera gånger genom att ta ställning för unika områden – inte minst genom att tidigt och fortlöpande värna, vårda och visa Ekoparken. Vi kan inte skryta med någon särskilt utvecklad ideologi, men vi låter ganska många blommor blomma i föreningens hägn med avsikten att medlemmarna ska få lära sig mer om miljö och levnadsvillkor – för att själva kunna ta ställning. Vi låter medlemmar och gästande föredragshållare så tankefrön som förhoppningsvis gro och utvecklas. När jag skriver detta har vi just genomfört ett särdeles välbesökt och livligt vårmöte. Medlemmarna flockades i gammal god stil när kamraterna som i höstas besiktigade späckhuggare på nära håll berättade i lyriska ord och bilder. Precis som det ska vara i FNSiN! Föreningen är i högsta grad levande. Och uven finns kvar i grannskapet. Jag hörde honom igen häromkvällen.

Glad vår! Anders Schærström

Vattgruvsmossen

I trakterna söder om sjön Yngern mellan Järna och Nykvarn finns ett ganska glesbebyggt område, "ett Norrland i Sörmland". Här finns bl a naturreservatet Vattgruvsmossen (74 ha stort) som domineras av denna mosse med omgivande skogsområden. Sörmlandsleden går genom reservatet.

Vattgruvorna är gamla järnmalmgruvor som ligger i anslutning till reservatet. Det bröts järnmalm i Vattgruvorna från början av 1700-talet och i någorlunda omfattning fram till 1860-talet, i mindre skala till omkring 1940. Malmen skickades bl a till kanonbruket i Stavsjö. Spår av den gamla gruvidriften finns i form av åtta djupa schakt och många lämningar av husgrunder och varphögar. Kruthuset finns alltjämt kvar. Vattgruvan är med en utsträckning av drygt 100 meter snett nedåt det djupaste av schakten. Gruvorna ingick i Svealands U-formade stråk av järnmalmförekomster Norra Uppland - Bergslagen – Sköldinge/Kantorps - Skottvång - Utö.

Gruvidriften krävde ved, men den tidigare förmodligen ganska kalavverkade skogen har växt upp och är nu ca 50 - 150 år gammal. Mitt i reservatet ligger den stora öppna Vattgruvsmossen omgiven av sumpskogar. På våren kan man om man har tur höra orrar och tranor här.

Vid den lilla skogstjärnen Stora Kobäcken finns Sveriges alla tre arter av sileselhår. Dessa är förutom rundsileselhår (liggande blad med rund platta, hårig stängel, 10 cm; allmän i stora delar av Sverige) dels storsileselhår (smala upprätta blad, hårlös stängel, 15 cm; allmän i stora delar av Norrland, ganska allmän i Mellansverige) och småsileselhår (kort bladplatta, hårlös stängel, 10 cm; ganska allmän i SV Götaland utom Skåne, strövisa förekomster i övriga södra Sverige). Härjämte kan hybrid mellan de två förstnämnda finnas.

På en höjd söder om Långmossen öster om reservatet finns en 10 m lång "grotta" bildad av ett frostsprängt flyttblock.

Finns intresse i FNSiN går vi en helg på Sörmlandsleden från Mölnbo till Järna och ser på området. Erik Elvers

Iskallt uppdrag – utdrag ur dagbok från Arktis

Den 10-16 augusti 2004

Vi mötte de andra isbrytarna, Vidar Viking och *Sovietskiy Soyoz*, den tionde augusti som planerat. Isen kom först i små isflak, vita överst och med en vackert blå färg undertill. Mängden isflak ökade sedan raskt till dess att fartygen var helt omgivna av is med bara ett fåtal hål, som sjöar i ett vitt landskap av ren is. Det är fascinerande bara att spana ut över isen när fartygen drar förbi och det är lätt att bli som hypnotiserad och bara stå där och glömma allt annat.

Jag stannade uppe länge den första dagen vi mötte isen och plötsligt, strax efter midnatt fick jag ett samtal från kommandobryggan om att de hade sett en isbjörn och att min gissning på "första isbjörnsobservation" var närmast. Jag rusade uppför trapporna till bryggan för att få en titt på den och den var ganska lätt att få syn på i kikaren. Den var aningen mer gul än isen, ganska snabb och verkade utstråla frihet där den lufsade fram synbarligen oberörd ens av det faktum att tre enorma isbrytare stävade förbi i närheten. Priset för isbjörngissningen var boken "High Latitudes" av Gösta Liljequist om svenska polarresor och forskning. Uppenbarligen är isbjörnar mycket vanligare längs iskanten och fem stycken sågs från bryggan under natten, men mycket få har setts sedan vi nått djupare in i isen. Folk och utrustning transporteras nu mellan skeppen. Detta sker antingen med hjälp av helikopter eller en stålkorg som lyfts av den gigantiska kranen i Odens akter. När korgen används måste skeppen komma riktigt nära varandra och får inte röra sig alltför mycket. Men man kan få en bra närbild av det andra skeppet och jag tror att det är en ganska spännande resa oavsett metod.

Jag gör det mesta av arbetet tillsammans med min lärarkollega från USA, Kathy Couchon. Tillsammans har vi börjat göra turer runt valda delar av skeppet. Först ut var köket som har försett oss med utsökt mat så här långt. Det mesta av maten lagas ombord och de flesta rätter hör till det nordiska köket. Lagringen för en så lång resa som fyrtio dagar är dock ett problem för en del färskvaror som grönsaker och vi väntas få slut på dem inom loppet av några veckor. Vissa andra saker som mjölk måste frysas in för att hålla länge nog, men en översyn av förråden gör oss övertygade om att vi knappast kommer att behöva svälta. Snarast är det lätt att sätta i sig betydligt mer än hemma, så det är tur att skeppet är försett med ett gym och att det finns gott om trappor som ger oss träning. Vi gjorde också en tur genom maskinrummet. Skeppet drivs av fyra enorma dieselmotorer med en sammanlagd effekt på 18 000 000 Watt eller ungefär 24 500 hästkrafter. Det är mycket kraft, men det finns också mycket is att bryta. I flera dagar nu har vi sett is från horisont till horisont med bara mindre sjöar, sprickor och hål. Bortsett från maskinrummet finns det ett flertal andra rum under däck för att förse oss med allt från elektricitet och värme till färskvatten. Dessutom finns en nödgenerator som kan

driva hela skeppet och förse det med viss belysning om alla fyra motorerna på något sätt skulle slås ut samtidigt. Allt detta gör att jag känner mig ganska säker, speciellt med den ännu kraftigare atomdrivna isbrytaren *Sovietskiy Soyoz* i närheten som gör allt det tyngsta isbrytarjobbet.

Igår var jag på mitt livs första helikopterflygning! Det var Kathys första också. Vi blev inbjudna att delta i en av isspaningsflygningarna med bara fem minuters varsel. Självklart tog vi chansen. Vi fick också pröva de klumpiga orangea överlevnadsdräkterna, eftersom de var erfordrad klädsel i helikoptern. Det var storartat! Det gav också ett djupare perspektiv på vidden hos de fält av is som omger oss när de mäktiga isbrytarna förminskades och försvann i dimman när avståndet ökade. Det verkar som om dimma är det vanligaste vädret här uppe och mot slutet av flygturen var det dålig sikt som tvingade oss att återvända, men vi var ändå uppe i nästan två timmar. Under flygturen ritar isobservatören ombord på helikoptern en iskarta som visar isläget i siffror och symboler. Kartan används sedan för att ta reda på vilka isflak som isbrytarna måste ta hand om. Vidar Viking har börjat borra efter botten sediment nu och får inte flyttas mer än ett par meter av isen så det är viktigt att upptäcka potentiella faror i tid.

Idag kom det första provet till labbet! Vidar Viking har nått havsbotten och lyckats hämta upp en liten mängd sediment. Naturligtvis var alla forskarna mycket upphetsade av detta, trots att provet bara var ett par decimeter och dessutom från det översta lagret från havsbotten som bara kan berätta en ganska kort historia om det förflutna. Men ändå, det här är vad vi alla väntat på och orsaken till att vi är här över huvud taget. Följaktligen var det gott om aktivitet i labbet idag. Dessvärre verkar det vara någon form av problem med att hämta upp mer sediment för närvarande, men låt oss hoppas på en snabb lösning och att fler och äldre bottenprover kommer från Vidar Viking snart!

17-22 augusti 2004

Förutom problemen med bormingen var ett stort isflak på väg att närma sig borrhjulet, så skeppen flyttade sig för att komma runt det och sedan driva till en ny borrhjulet i stället för att ödsla bränsle på att bryta sönder flaket. Under denna färd var Oden tvungen att bryta sig

genom några isvallar. Jag gick till fören för att beskåda detta. Isvallarna verkade vara ungefär tre meter från isytan, vilket egentligen betyder att de är ungefär tre till fyra gånger så stora under ytan. Det var verkligen imponerande att stå i fören och titta ner på isvallarna medan Oden använde all sin kraft för att rusa fram och delvis bryta dem, sprickorna spred sig som långsamma svarta blixtar ut över den vita isen och isklumpar kom till liv och liksom välldes ut ur vallarna och längs med iskanten bredvid skeppet. Sedan tog Oden sats igen och gjorde sig redo för ännu en rusning. Till sist gav isvallarna upp helt och stora block av is välte runt på sidorna om fartyget. Fascinerande!

Nästa dag gick Kathy och jag för att besöka teknikerna ombord på Oden medan de gjorde en kopia av en bit bormingsutrustning som gått sönder på Vidar Viking. Det var ett lager som gått av på mitten trots att det var nästan en centimeter tjockt. Men ett glänsande nytt lager var nästan färdigt i närheten. Såvitt jag har hört har det fungerat utmärkt sedan det återmonterats på Vidar Viking. Dagens höjdpunkt skulle dock vara om Vidar Viking faktiskt skulle lyckas få upp en borkärna från havsbotten. Därför var det en del orolig väntan under dagen, men till slut kunde Kate Moran meddela "Core on deck" via Odens högtalarsystem. Efter det kom nya borkärnor i en stadig och förtroendeingivande takt.

Två dagar senare var jag full av förväntan. Den här dagen skulle jag åka till Vidar Viking och delta i bormingen och avsåg att använda morgonen till att förbereda mig inför det. Men under frukosten fick jag möjligheten att följa med på en flygtur för att omplacera isbojarna. Isbojarna är GPS-sändare som placeras på isen med hjälp av helikopter. När isen driver kan dess rörelser följas ombord på Oden med hjälp av signalerna sändarna. Den här informationen är mycket viktig, eftersom den talar om vilken del av isen som faktiskt är på väg mot borskeppet. Sändarnas räckvidd är dock begränsad och för att hindra dem från att driva utom räckhåll måste de omplaceras ibland. Detta var ett sådant tillfälle och mina morgonplaner hade raskt ändrats. Strax befann jag mig på helikopterdeck i färd med att klättra in i en överlevnadsdräkt. Helikoptern flög ut lågt över isen och inom kort såg vi den första flaggan som markerade en av sändarna. Det här var ett stort ögonblick att verkligen få sätta fötterna på isen som jag sett från fartyget så lång tid nu! Bojarna placeras på isvallar för att få god mottagning och vi var tvungna att klättra ett par meter. Vallarna är vackra med små blå sprickor och grottor med istappar inuti. Själva sändaren är i en liten flytande låda och den enda synliga delen förutom lådan är sladden som går till antennen på flaggan. Ingemar Pomlin från IT-avdelningen var effektiv och det tog inte särskilt lång tid att flytta bojarna, men det gav ändå ett par korta ögonblick att hinna uppfatta Arktis skönhet. Vid en av bojarna påminde Ingemar mig om att vi borde hålla ett öga på om det fanns isbjörnar i närheten. Det verkade vara en god idé, eftersom vi var långt ifrån utkiken på skeppen. Även om helikoptern var nära och vi inte hade sett någon isbjörn på flera dagar, var det ändå en lite främmande känsla att tänka på att det i detta månlandskap faktiskt finns stora och potentiellt farliga

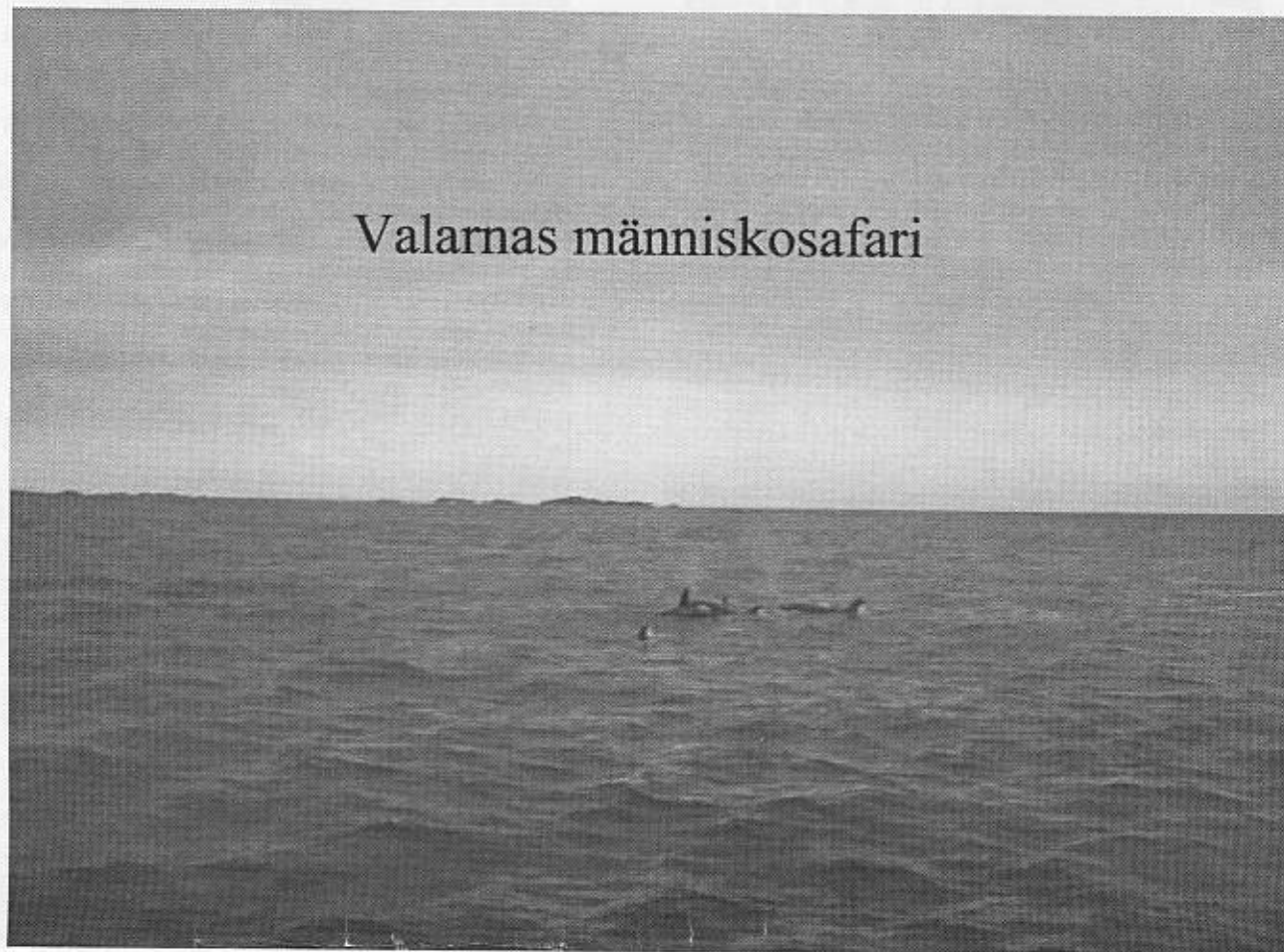
rovdjur som man måste vara på sin vakt inför. Men givetvis förflöt resten av omplaceringen av bojar utan värre incidenter än att snö letade sig in i mina skor. Att vara ombord på Vidar Viking är verkligen annorlunda än att vara ombord på Oden. Oden är som ett forskningslaboratorium, medan Vidar Viking är som en industri. Folk bär hjälmar och kängor med täskydd, golvet är blött, oljigt och halt och den enorma riggen tornar upp sig ovanför allt, ibland hissandes rör högt upp i luften och sänker ner dem i djupet. Efter att ha anmält min närvaro till bryggan fick jag se på hur en borkärna hanteras efter det att den hämtats upp. Borkärnan kommer ut ur bormingsröret i ett genomskinligt plaströr. Plaströret lyfts upp på en bänk, inspekteras och märks upp i 1,5 meter långa bitar. Bitarna kapas sedan loss med en rörkap och på ändarna sätts lock med olika färg för ovan- och undersida. Efter det märker man noggrant upp vilken bit som är vilken och undersöker dem. På skeppet genomförs bara ett fåtal icke destruktiva analyser, resten av analyserna görs iland i november då plaströren också kapas på längden. Från ena halvan tas prover för analys och den andra arkiveras. Ett av instrumenten som används ombord på Vidar Viking är "Multi Sensor Track" där kärnan utsätts för radioaktiv gammastrålning, elektricitet, ljudvågor och magnetism. Beroende på hur dessa förminskas, motverkas, försenas eller mottas, genereras information som lagras i en databas. Om ett andra hål borrar i närheten av det första bör informationen från det hålet vara liknande och borkärnor från det hålet kan passas in så att de överlappar saknade delar från det första hålet. Hur som helst hade jag snart lärt mig en del av rutinen vid borkärnehandlingen och kunde börja hjälpa till lite grann med det. Jag fick också se hur "borrgeggen", en vätska som används för att pressa ner borren i havsbotten, tillverkas och jag besökte kontrollrummet för bormingen. Alla människor jag mötte var trevliga och tillmötesgående och på det hela taget hade jag en intressant dag på Vidar Viking, men efter ett tolvtimmarspass var det ändå skönt att komma "hem" till Oden.

Nästa dag var det Kathys tur att åka till Vidar Viking medan jag stannade på Oden. Alla borkärnor jag hade sett när jag var där var olivgröna, men idag började även sediment med andra färger uppträda. Med största sannolikhet tyder detta på en viktig miljöförändring i Arktis runt Lomonosovryggen för miljoner år sedan. Bormingen nådde också över 200 meter under havsbotten.

Erik Zetterberg

Erik Zetterberg är till vardags NT-lärare på Järfälla Gymnasium. Förra året fick han uppleva något som många – inte minst FNSiN-medlemmar – drömmer om, men som betydligt färre verkligen får vara med om. Han fick som föreläsare för europeiska lärare delta i en klimatologisk expedition till Arktis. Långt i norr, i bottensediment och lera djupt under isytan, finns information om 50 miljoner års klimatförändringar och tack vare den skulle vi bättre kunna förstå vad som styr klimatet. Det svenska borskeppet Vidar Viking fick utföra själva bormingen, men i den riskabla miljön krävdes skydd av ytterligare två isbrytare, en rysk och en svensk. I början av februari berättade Erik för oss om expeditionen och sina egna intryck. Här är ett utdrag ur hans dagbok. På <http://www.jakgvn.net/nt/index.htm> kan man läsa hela dagboken, se på bilder och video samt hitta intressanta länkar. Mer information om själva expeditionen finns på <http://www.rcm-bremen.de/English/IODP.html>

Valarnas människosafari

Det var mörkt och kallt, vinden slog mot fjällsidorna och studsade ut mot fjorden. I takt med vinden gick fenor upp och fenor ner. Stora fenor och större fenor, raka fenor och böjda fenor, ryggfenor och stjärten. Alla fanns de där långt ute på den mörka, respektgivande fjorden.

Datomet var den 1 november 2004 och en skock människor hade samlats i Narvikstrakterna. Skocken var vi, vi tappra som samlats för att se på valarna. Det var kallt och ruggigt, snön yrde omkring och himlen var kolsvart. Alla hade vi färdats på olika vägar, majoriteten på vägar av järn men en del av oss på vägar av asfalt. Kvällens jobb blev att diskutera de följande dagarna. Vad skulle vi göra första dagen? Vad skulle vi göra andra dagen? Skulle alla göra samma sak hela tiden eller kunde vi dela på oss beroende på viljan?

Efter en kväll blandad med diskussion, prat och roliga historier var det dags att bege sig mot sängarna för att vila ut

inför den stundande dagen då vi förhoppningsvis skulle få syn på valar. Väderprognosen var inte den bästa, valarna hade inte setts till på två dagar och ingen visste vad valarna hade tänkt sig nästa dag så med förhoppning att se valar somnade alla lugnt in i sina sängar och fastnade i en värld långt bort från denna. En värld med valar över allt, en värld utan valar någonstans, en drömmarnas värld.

Under den andra dagen var det upp till bevis. Skulle vi få se några valar? Förhållandena var inte de bästa och inte heller de roligaste att kolla på valar i. Morgonen började med uppstigning och gemensam frukost och efter det bar det av mot informationen. Efter en kort introduktion om valarna och deras vistelseplatser Tysfjorden och Vestfjorden begav vi oss till båten där vi samlade oss för avfärd. Vi skulle ut på fjorden med en båt till storleken av en fiskebåt och möta de majestätiska

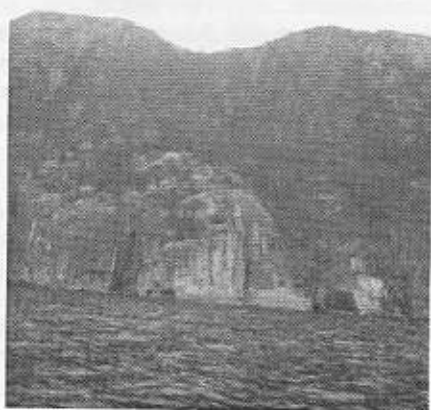
Den tjugiga skuta som förde oss ut på fjordarna. Leonora är hennes namn.

djuren. Molnen hällde regn på oss som på blommor som vattnas och vinden färgade vågtopparna vita. Båten la ut och det bar iväg. Vi hade blivit

Bente (till höger) och Klas väntades på valar

rekommenderade att ta sjösjukepiller innan båtfärden och för många andra var pillren räddningen till en bra dag men för oss naturvana var det inga problem. En varm plats inne i båten blev till en plats där väskorna kunde stå. Vi själva höll oss längst fram i fören med kikare och kamera i högsta hugg. Att vågorna var höga och båten guppade upp och ner så att vattnet vräktes över oss gång efter gång var inget som tog knäcken på någon utan fram med något torrt att torka av kikare, kamera eller glasögon med var det som gällde. Gång på gång såg vi vilken otroliga fjäll fjorden var

Här häckar 200 par havsörn. Kan du se dem? Inte vi heller, men vacker var klippan och örn såg vi flera gånger senare.

omgårdad med, fjäll med ännu gröna träd, fjäll klädda med snö, fjäll med stora samlingar fåglar. Många gjorde tappra försök att bevara det de sett både digitalt och analogt men det ögonen såg och det vårt inre såg kan inte förevigas på andra sätt än i minnet. Efter en stunds letande efter valar och beundrande av fjäll var det dags för lunch

bestående av soppa och efter måltiden blev det liv på däck. Kaptenen och guiden verkade ha sett något men ingen visste och vågade inte ta risken att missa en val så där stod vi med kikare och kamera i högsta hugg. Tyvärr var det falsklarm alla gånger det verkade vara något på gång, första valskådningsdagen blev vallös.

Diskussionslös blev den däremot inte. Åsikterna gick isär om vad vi skulle göra nästa dag. Några av oss valde att säkerställa att de sett val när de kom hem och bestämde sig för att ta en närmare titt på hållristningarna som fanns i området medan vi andra efter lite betänkande kom fram till att det var båten som gällde även nästföljande dag. Det fanns dock fortfarande ett problem. Det skulle bli storm nästa dag och det var inte säkert att båten ens skulle lämna kajen, vilket innebar att vi kanske inte skulle

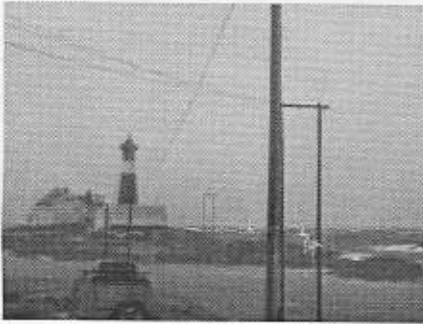
Birgitta, Bente (skymtar längst bak), Elisabeth, Alexander och Klas (längst fram till höger) funderande och diskuterande över gätan var valarna håller hus

få se någon val nästa dag heller. Att bestiga ett berg kan vara lätt men att tänka och diskutera tar på krafterna så vi tog den mat vi hade, rörde ihop det och resultatet blev en stor härligt smaskig pytt. Efter maten var det dags för spel och ungdomarna visade att hur mycket vuxna än kan, så kan de fortfarande inget om spel.

Klockan tickar även när man spelar och även i detta fall. Den tickade iväg mot filmvisning och många av oss följde lydigt efter och slog oss ner för att se dagens film om späckhuggare, eller Orcas som de heter med finare ord, fick vi lära oss. Totalt 3 späckhuggare hade setts under dagen och dessa 3 undgick inte kameran. I den hårda kuling som blåste skapades det sådana vågor att späckhuggarna skymdes en hel del. Senare på kvällen var det småprat som gällde och till sist kom vi i säng för att vila ut inför dagen då vi skulle se späckhuggare, tänkte vi oss. Problemet var att det skulle blåsa upp till storm under kvällen och den stormen skulle hålla i sig under dagen därpå.

Vinden ven och regnet öste ner. Timmen var slagen. Det var dags för beskedet från kaptenen om båten skulle gå ut eller ej och vi skickade en person för att ta reda på alla fakta och meddela oss. Svaret

blev dystert, ingen båtut denna dag. Stormen var alltför kraftig och vågorna höga. Den enda möjligheten att komma ut på vattnet var i gummibåtarna, the zodiaks. Full fart för att boka platser i dem, men det var redan för sent. Så tidigt som kvällen innan hade båtarna bokats upp av andra valsökande turister så nu stod vi inför ett dilemma; vad skulle vi göra nu när det inte gick att komma ut på fjordarna? Åsikterna gick isär men enades efter en stunds övervägande och resultatet blev busstur. En så kallad "Storm trip" med buss till en fyr och ett galleri från den store norske författaren Hamsun blev dagens aktivitet. Kanske kunde det finnas en eller annan val som visade upp sig inom synhåll från fyren? Smått besvikna gav vi oss iväg och vid första anhalten kändes det att busturen inte skulle bli så tokig till slut i alla fall. Vi såg visserligen inga valar men det vi såg var det klass på. Tavlur, järnträd, ljusstakar; allting fanns där och det var så

Den fyr vi besökte låg längst ut på en udde och efter en snabb titt på omgivningen var det inget tvivel om att fyren behövdes där.

snyggt och fantasifullt gjort så att man häpnade. Att ställa ut det i ett hus från mitten av 1890-talet gav en extra glans åt det.

Väl framme vid fyren sedan så gällde det att hålla i hatten. Det blåste storm. Fyren låg på en ö utanför en långt utstickande udde så det var bara luta sig framåt och streta på i motvinden. Väl ute på ön spanade alla intensivt efter valar, dock utan resultat denna gång också. Efter att ha sörplat i oss soppa till lunch återvände vi tillbaka igen efter en så lyckad dag som det kan bli utan valar. Besvikelsen var stor och att åka zodiak var det som hade blivit det bästa sättet att se val på kom vi fram till. De som åkte i de båtarna hade sett val alla de dagar vi varit där hittills medan vi som åkte med den stora

båten inte hade sett minsta tecken på val. Middagen närmade sig och vi bestämde oss för att dränka sorgerna på den restaurang som fanns tillgänglig. Efter avnjuten middag och en lång pratstund var det dags att bege sig mot sängen. Men innan dess var vi tvungna att lösa ytterligare ett dilemma. Vi hade varit där i två dagar nu och inte sett en enda val. Alla hade vi rest långt och resan tog lång tid och var jobbig så hur skulle vi göra? Skulle vi stanna en dag till eller skulle vi åka? Resultatet blev att 1/3 åkte hem igen, 1/3 åkte zodiak och 1/3 åkte med den stora båten.

Hasse på väg till fören för att hitta en val eller två

Som vanligt steg vi upp och avnjöt en stadig frukost tillsammans för att sedan bege oss åt olika håll. Men ingen som åkte ut blev besviken. Det visade sig att den stackars tredjedelen som var tvungen att bege sig hem igen missade valarna som äntligen visade sig på den tredje och absolut sista dagen. Tidigare dagar hade det varit som högst 3 valar som siktats men nu var det flera tiotals valar överallt och när de är så många börjar tankarna på om vem som skådar vem egentligen och vem som har roligast, vi eller valarna? Att ta foton på valarna var nämligen inte lätt. Kom de simmande mot kameran dök de under båten på lagom avstånd för att många inte skulle få någon bild och när båten vände mot valarna dök de och kom upp bakom båten för att, som det verkade, göra styrman förvirrad. Men en upplevelse var det. Valar som kommer upp, blåser och dyker. Valar som kommer närmare, dyker under båten och lurar styrman. Valar som slår med sina kraftiga stjärtfenor och valar som stolt visar upp ryggfenan. Solen hade börjat sänka sig nedåt och det var dags att bege sig tillbaka mot kajen men det var inte slut än för halvvägs tillbaka siktades fler valar och det började om igen. Styrman styrde mot valarna och valarna dök under båten, styrman vände båten och körde mor valarna och valarna dök under båten, precis som de tidigare valarna. Efter att ha sett så många valar började de bli ointressanta och solen roffade åt sig stor uppmärksamhet. Den var nämligen på väg ner mellan två bergstoppar med sitt rödgula sken. Väl i land hade solen kommit långt ner och att se ut över vattnet då var en riktig njutning. Spegelblankt, vindstill, solen som lyser på vattenytan och träffar våra ögon. Ren njutning.

Text och foto Erik Lundin

Piet Hein (1905-1996)

Han har kallats "Nordens mest citerade" och det har sagts att bara en riktigt skicklig talare kan tala i en halvtimme utan att citera honom. Jag är inte så säker på det. Jag befarar, att alltför många svenskar inte alls känner till honom och jag tror att många anföranden skulle vinna avsevärt på att kryddas med citat från Piet Hein. Jag själv kände till namnet tidigare, men det var när jag i mitten av 70-talet arbetade i Köpenhamn som jag fick upp ögonen för hans tankevärld och det gick upp för mig vilken unik ställning han har som kulturpersonlighet i Danmark.

Vem var då han som föddes för hundra år sedan – den lille mannen med den klara blicken och den milda rösten? Vem var han, vars normala arbetsrytm var att dra sig tillbaka senast klockan 19 för att arbeta, som inte sov mer än 4 – 5 timmar per natt och menade att "En fridag är en dag, då man kan få arbeta i fred"? (Frohn Nielsen) Andra satte etiketter på honom: poet, uppfinnare, formgivare, matematiker och supergeni. Säg mig vem du umgås med och jag ska säga dig vem du är... Piet Hein fick ett långt liv. Han träffade, kände och umgicks med så olika storheter som grönlandsforskaren Knud Rasmussen, humoristen Storm P, fysikern Niels Bohr, Einstein och Chaplin. Han umgicks med författare, konstnärer och naturvetare.

Som ung på 30-talet var han ordförande i en anti-nazistisk organisation (Frisinnet kulturkamp), och när Nazi-Tyskland ockuperade Danmark den 9 april 1940 blev han tvungen att gå under jorden. Det var då han började skriva sina underfundiga *gruk*, de verser som närmast är rimmade aforismer. Från början använde han dem för att formulera satir med en humor, som danskarna förstod men som gick ockupanterna förbi. Det var också då som han tog sig pseudonymen Kumbell Kumbell (eller enbart Kumbel). Det är oerhört fyndigt. Hans förnamn betyder sten (Petrus = klippta) och efternamnet Hein kommer av det forndanska ordet *hen* som betyder brynsten. (Bredow m fl) Sten på sten är ett kummel!

Efter hand har det blivit ofattbart många *gruk* – de lär vara över 10 000! Ämnena skiftar från det vardagliga till det känslomässigt finstämda och filosofiska men de är alltid träffande.

Ordet *gruk* är hans egen uppfinning. Ordet är en kombination av *grin* och *suk* (suck). (För stockholmare bör det påpekas, att *grin* på danska – och skånska – betyder skratt, inte gråt.) Det är inte så motstridigt som det kan tyckas för visst kan skrattet och sucken ibland mötas i ett vemodigt eller avväpnande leende.

Ordet *gruk* är neutrum och böjs på samma sätt som *suk*. Det heter alltså *ett gruk* och i bestämd form *grukket*. Plural singular är oförändrat – det heter alltså flera *gruk*. I bestämd form plural blir det på danska *grukkene*. Skulle man på svenska följa böjningsmönstret för *suk*, så skulle det förstås bli *grukken*, *grukkar* och *grukkarna* – men har någon träffat på det? På engelska kallas de *Grooks*. Det är lätt att ge det danska ordet en engelsk dräkt, men innebörden går förlorad.

Naturen finns på flera olika sätt i hans dikter och *gruk*.

Den kan uppträda i det lilla formatet – som att upptäcka våren i form av en regndroppe på en spårvägsledning. Den kan finnas i tankar kring världsalldet och evolutionen.

Kärleken är ofta närvarande i dikterna – kärleken till en viss kvinna, kärleken till Kvinnan och Kärleken i sig själv. Ja, bland hans dikter finns de mjukaste kärleksuttryck man kan finna, men ibland får de också en humoristisk knorr. I en *gruk*-liknande dikt beskriver han känslan av att promenera hem en vårväll, "vårtrött", och gå till vila innan dagsljuset helt försvunnit – och avrundar med kommentaren hur vackert det är att gå i säng med den unga våren!

"Piet älskade kvinnan", skriver Frohn Nielsen (s 73) och det är väl det som kommer fram i dikten "Hende" med underrubriken "Ved Skrydstrup-pigen".¹ Inför kvarlevorna av den unga flickan från Skrydstrup funderar han i den mycket sensuella och finstämda dikten över om det var henne han skulle ha varit kär i om han levt på hennes tid, eller om han några tusen år in i framtiden skulle ha älskat en annan kvinna – hon som kanske i stället kommer att stå med hans multnade skalle i handen. Men i sista versen konstaterar han, att han ska älska dem båda – genom den kvinna som just finns i hans liv.

Hur viktig kärleken i sig själv är kan väl knappast uttryckas bättre än så här:

Husk at elske
mens du tør det.
Husk at leve
mens du gør det.

Det är inte alltid så lätt som det låter ... Påminnelsen kan vara motiverad.

Men han var tydligen inte lätt att leva med, om tre äktenskap ska vara ett mått på den saken. Vännen Mogens Frohn Nielsen beskriver hur han höll avstånd till andra människor men också hur han lätt och otvunget kunde umgås med ungdomar det gått snett för. Sådana tog Frohn Nielsen hand om i 17 år på skeppet "Fulton" och dit kom också Piet Hein.

Bilden av honom som svårtillgänglig kontrasterar emellertid mot det varma, personliga tilltal som man möter i hans dikter och *gruk*.

Om någon tror att matematiker jämt och ständigt måste mäta och uttrycka allt i formler så är Piet Hein ett motbevis. Vännen Frohn Nielsen berättar om ett samtal de hade om *målesyge*² – den mänskliga manin att vilja mäta och kvantifiera allt. Jag tycker mig se spår av det samtalet i den underbara sonett där Piet Hein hävdar att det är en missuppfattning att allt måste ha ett särskilt syfte för att vara värt något. Det skönaste i livet har inget särskilt ändamål och dikten mynnar ut i de

¹ I danska mossar har man, som bekant, funnit många välbevarade lik från forntiden och en del av dem har fått namn efter fyndplatsen. Tollund-manden är nog det mest välkända namnet.

² Måle = mäta. Syge = sjukdom

försommarberusande raderna ” – for hvad var livet uden lyse nætter og gøgekuk og balsampoppeduft, og kærlighed udover al fornuft og stjernestøv og tivoliraketter?”

Som formgivare är han nog mest känd för superellipsen. När Stockholms city skulle moderniseras på 1950- och 1960-talet uppstod ett rektangulärt område där de stora trafikstråken Sveavägen och Hamngatan skulle mötas, men hur skulle detta möte utformas praktiskt och estetiskt? Chefsarkitekten David Helldén som kände Piet Hein bad honom föreslå en lösning. En cirkel skulle inte ta vara på rektangelytan. Även en konventionell ellips skulle vara slöseri med utrymme i hörnen och ändarna skulle bli för skarpa för den täta trafiken. Piet Hein sökte en matematisk form som skulle vara harmonisk, estetiskt tilltalande och samtidigt praktisk för trafiken. Han fann den genom att experimentera med olika exponenter i formeln för en ellips. Om exponenten är större än 2 uppstår en form som han valde att kalla superellips och den mest estetiska effekten fann han med exponenten 2,5:

$$\left| \frac{x}{a} \right|^{2.5} + \left| \frac{y}{b} \right|^{2.5} = 1$$

I ekvationen är a och b positiva tal. Till Sergels torg valde Piet Hein dem i förhållande 6:5. Så tillkom trafikplatsen med fontänen vid Sergels torg, så som vi känner den idag. Senare blev den mall för OS-stadion i Mexico City. Bland mycket annat. När man i slutet av 60-talet försökte få till stånd fredssamtal om Vietnam hade de fyra parterna (USA; Nordvietnam, FNL och Sydvietnam) svårt att enas om vilken status de skulle ha vid förhandlingsbordet. Piet Hein föreslog då det superelliptiska bordet, men han fick inte gehör för sin idé.

Från superellipsen var steget inte så långt till en motsvarande tredimensionell figur – superägget. Den som besöker Köpenhamn finner förr eller senare superellipsen och superägget. Det finns superelliptiska bord, stolar, smörgåsplattor, skärbrädor och smycken. Dessutom möter man det på flera sätt – som ram eller illustration i gruk- och diktsamlingarna. Superägget kan man finna som prydnad i sin rena, lugna form, som drinkkylare eller som ljusstake – med hål för värmeljus i ena änden och för smala, höga ljus i den andra. På en specialutställning i augusti 2004 var superägget officiell symbol. (Messecenter Herning). Man kan ”hämta” ägget från internetadressen! (Se nedan)

Soma-kuben är ett tredimensionellt pussel, som består av sju bitar. Var och en av dessa består i sin tur av oregelbundna kombinationer av tre eller fyra kuber. Tillsammans bildar de en större kub – om man får ihop dem rätt.

En annan elegant uppfinning är soluret Helix Helios – en elva meter hög pelare med en spiral som visar tiden genom att kasta en skugga på sig själv. (Braw och Bentzer)

Han gick uppenbarligen sin egen väg genom livet, Piet Hein. Skolan gav honom inte den möjlighet att finna sig

själv, som han behövde och ”universitetet dumpade hos mig”, sade han själv – det vill säga det var han som kuggade universitetet. (Bentzer) När han träffade vilsekomna ungdomar ombord på ”Fulton” kunde han framhålla hur viktigt det var för dem att skaffa sig kunskaper men också till att tänka själva:

”Låt inte skolan bli ett utförsäljningsställe, där du vara tar emot kunskapens träd, uppsågat och buntat som brännved.” (Frohn Nielsen s 98)

När en staty av H C Andersen skulle resas i New York, föreslår Piet Hein i en dikt att statyn ska ställas vid sidan av frihetsgudinnan – för när log den senast? Hans argument är att statyn bör vara ett vårdtecken för den heligaste av friheter, friheten att vara sig själv, att vara annorlunda: Menneskets ret at være andersensk anderledes!

Kanske hade han något av alf över sig, denne ”pixie poet”, som tidskriften LIFE kallade honom. Han kunde se anspråkslös ut, men hans tankar slog igenom. Frohn Nielsen berättar om ett tillfälle då Piet Hein skulle läsa en av sina dikter på en välgörenhetskonsert. Alla artister var uppladda, men Piet Hein infann sig i en sliten kostym och satte sig i ett hörn för att vänta tills det blev hans tur:

”Strålkastarna mötte honom, och från det ögonblick då han lämnade kulissen hade han den förväntansfulla publiken i sin hand. Hans säkerhet, personlighet och utstrålning fyllde scenen och hela teatersalongen.” (Frohn Nielsen s 60)

Den 17 april 1996 gick han ur tiden, men vi som upptäckt Piet Hein återkommer gång på gång till hans tankar. Den som ännu inte lärt känna dem har en ny källa av visdom att ösa ur.

Anders Schærström

Manuskriptet är läst och godkänt av Piet Heins son, Hugo Piet Hein.

Artikeln innehåller direkta citat ur följande dikter av Piet Hein:

Andersens plats
Husk at
Juni-Sonet

Om Piet Hein - källor och tips

Betzer, Just: Piet Hein. TV-program producerat av Just Betzer, Panorama Film Int. For Danmarks Radio/TV-fakta.

Braw, Monica: Piet Hein lekte med klossar hela sitt liv. Svenska Dagbladet 25 september 1997

Braw, Monica: Piet Hein. (Dagens jubilar) Svenska Dagbladet 16 december 1995

Braw, Monica: Piet Hein. Universalgeniet med avslappnat förhållande till kreativitet. Svenska Dagbladet (Dödsfall) 19 april 1996

Bredow m fl: Svenska för gymnasiet. Lärobok för gymnasiet årskurs 1.

Frohn Nielsen, Mogens (Skipper): Mennesket Piet Hein. Holkenfeldt 1996.

Grandt: <http://www.grandt-aarhus.dk/piethein.htm>

Hicks, Jim: ”Piet Hein invents the super-egg. A pixie poet with a slide rule. LIFE International. October 31, 1966. S 22-32.

På Internet

Piet Hein: <http://www.piethein.com> (Hemsida för Piet Hein A/S. Här finns många exempel på produkter formgivna av Piet Hein samt pussel och spel.)
 Messecenter Herning: Pressemeddelelse.
<http://www.messecenter.dk/presse/pressemeddelelse.asp?id=247>

Soma Cube Puzzle – 1. Piet Hein's Soma Cube:
<http://www.geocities.com/dnenhen/soma/soma.htm>
 Vestergaards Matematiksider: Piet Heins superellipser.
<http://www.matematiksider.dk/piethein.html>

Urval av Piet Heins egen litterära produktion

Det finns många utgåvor av Piet Heins gruk och andra dikter. Detta är några förslag:

Husk at elske. Udvalgte digte og gruk. Borgens billigbøger nr 81. Köpenhamn

Husk at leve. Udvalgte digte og gruk. Borgens billigbøger nr 44, Köpenhamn

Gruk fra alle årene. Borgen. Köpenhamn

Gruk på svenska, Bokförlaget Corona.

<http://www.cor.se/hemsidor/9156410298.htm>

Brev från La Palma**Midvinter**

På Kanarieöarna är det evig vår. Jo, för all del, jämför man med Sverige, så kan man väl säga att det är som tidig vår nu. Men det känns kallt. Jag har 10° i rummet på morgonen, och det är faktiskt inte så mycket. I sovrummet har jag brasa varenda kväll.

Det är kall vinter i år, och människorna fryser. Det är länge sedan det var så kallt, och man glömmer. Det blir ju inte frost, men närapå, och husen är byggda för värme, alldeles oisolerade. Inga trösklar, utan den isande vinden går in genom dörr- och fönsterspringor. Ingen tambur eller farstu – man kommer rakt in i vardagsrummet eller köket, som i mitt fall. Taken på nästan alla hus är lite otäta, och när det regnar måste man kliva över kastruller och pytsar som fångar upp droppet. Efter många års åtgärder har mitt eget tak blivit nästan tätt. Det blir bara lite fukt i taket och en våt rand på väggen.

Det gäller att kunna klä sig. Det är faktiskt en kunskap som vi nordbor har med oss i bagaget. Vi lär oss tidigt att ett linne under blusen värmer nästan lika mycket som en kofta. Riktig ull värmer mer än syntetfibrer. Rymliga kläder värmer bättre än trånga. Långkalsonger är oumbärliga. Det finns förstås inte vanliga långkalsonger, men det finns ett slags idrottskalsonger som är precis samma modell, fast man måste köpa den i sportaffären. Tunna vackra nylonnattlinnen måste man lägga undan. Nu behöver man flanel.

Alla kvinnor använder långbyxor numera. Jag är en av de sista som går i kjol här. Jag har aldrig riktigt vant mig vid långbyxor utanför skogen. Jag tycker de tjafsar kring benen, och kjol är så mycket mera praktiskt. Just nu är modet så bra: man kan ha korta kjolar på sommaren, och på vintern långa, ända ner till tårna om man vill, och man kan ha långkalsonger och yllebyxor och allting under utan att det syns, och det är lätt att dra av eller på något lager efter behov. Det kan inte vara ekonomiska skäl som gör att folk fryser så. Så mycket pengar som de

lägger ner på eleganta sommarkläder, så måste de ha råd att köpa vinterkläder. En värmedyna till sängen kostar inte mycket. En järnkamin kostar lite mer, men är ändå överkomlig i pris. Utan det är ett slags ovilja, ett slags egendomligt förnekande av vintern. Det är sant att de här kalla vintrarna inte är så vanliga, men de kommer ju ibland.

Man måste äta ordentligt så här års, riktig mat som linser och böngrytor. Sådan mat är inte populär bland unga människor. De petar i maten och äter så lite de törs för mamma, och sen fyller de på med chips och ostbågar och allt vad det heter. Det finns hur mycket skräpmat som helst i affären, säkert lika mycket som i snabbköpet i Farsta. Jag kan inte leva utan *comida basura*, skräpmat, som en av mina elever i engelska sa. Och det syns: alla blir tjockare. När vi kom hit fanns det en enda fet kvinna i byn, men det berodde på medicin. Nu ser man överallt svårt överviktiga ungdomar, särskilt flickor, och de blir allt fler.

Alla människor klagar. De står stilla och hukar med händerna uppdragna i ärmarna och fryser. Många röker. Häromdagen mötte jag en väninna i affären. Hon beklagade sig över kylan. Jag skrattade lite och sa knäpp ihop jackan och rör på dig! Då blev hon förmärad och gick sin väg.

Nej, kylan är inte mitt problem. Jag blir nästan lite hög av den kyliga friska luften i ansiktet. Solen skiner, himlen är intensivt blå, det är gnistrande snö uppe på Roque de Los Muchachos, fåglarna sjunger och mandelträden står i full blom. Det varken regnar eller blåser, och hela byn är insvept i ett doftande moln av blommor. I grannbyn har det just varit mandelblomsfest, men den är inte så rolig numera, det är mest dånande musik och fylla. Jag åkte i alla fall dit en stund för att se på spektaklet och äta min festliga varma korv (den är inte ens god). Gräset är så grönt och nu kommer ängsblommorna, vilda ringblommor och olika kålarter i vitt och gult. Katterna trycker ansiktet mot varandra och stirrar stint åt sidan, ylar och sjunger på katters vis, i skymningen. Någonstans i närheten sitter en liten fröken med svansen pryddigt lagd över tårna och ser dygdigt ner i marken, men med öronen spetsade.

Tuppen gal hela dagen och lillhönan har börjat värpa. De får så mycket grönt som de kan äta och äggen blir så goda. I skogen finns det nog fortfarande svamp. En dag åt jag årets första nässelstuvning. Det är en tid av lust och fågring, den bästa tiden på året.

2/2 2005, Ingegerd

Brev från La Palma 7/2 2005

Det är karneval, och fest överallt i den katolska världen. Reportage från Brasilien – Rio – visar utdelning av kondomer i stor stil, trots att kyrkan tog tillbaka sin rekommendation. Avhållsamhet är det enda tillåtna skyddet mot AIDS. Spansk tv har hela dagen reportage om karnevalen på Tenerife, nästan lika berömd som i Rio, men inte lika avklädd. I år behöver man långkalsonger under nätstrumporna.

Även annonserna firar karneval. En visar en arbetare i grön overall i sitt dagliga värv. Chefen kommer in, en allvarlig herre utstyrd som Carmen Miranda, en sångerska från Brasilien som var oerhört populär efter

kriget. Hon uppträdde alltid iförd några strategiskt placerade ananaser och med bananer i håret. Chefen säger: Har ni problem, Fernandez? Nej, inte särskilt. Varför kommer ni då klädd på det där viset? Ropar: Rodriguez, ta hit två öl. En äldre, fetlagd, flintskallig man kommer in med två ölflaskor av märket Regina, klädd i en balett-tutu, som i Svansjön. Chefen säger: Drick det här nu, Fernandez, och gå hem och byt om, så att ni inte ser löjlig ut.

Man kan inte låta bli att skratta. Det är en rolig annons, och jag dricker inte öl, varken Regina eller någon annan sort, och ölet finns nog inte heller i Sverige, så det här är inte reklam.

Idag, blå måndag, är det indiandagen nere i Santa Cruz. (se NOS nr 2002:2) Jag åker nog inte dit. Det är långt att köra, en och en halv timme, och ingen vill göra mig sällskap, det är för kallt. Vännen Leoncio skulle gärna åka, men han måste upp till observatoriet och arbeta dagen efter. Det går visserligen buss, två från Puntagorda och en från Garafia, så folk ska kunna åka hem utan problem, men den kör därifrån vid fyra på morgonen. När jag var ung kunde jag minsann vara uppe på natten, men det är ju en stund sedan.

Det är den kallaste vintern på många år, och mycket snö. På vissa orter i Spanien har de ända upp till femton

minusgrader. Det är mycket i Sverige också, men är här husen inte alls utrustade för kyla. Folk värmer sig så gott de kan, och det händer naturligtvis olyckor.

Någon beslöt fira sin födelsedag under karnevalsudden, och bjöd på stor fest med levande musik i ett gammalt herresäte från fjortonhundratalet, nyligen renoverat, långt ute på landet. Huset var utkylt, men de hade med sig en gaskamin. Trettio personer åkte hem och sov. Värden och hans flickvän installerade sig i ett separat rum, men de övriga gästerna, arton personer, trängde ihop sig i ett litet rum och tände kaminen. På morgonen var de alla döda, antingen av att syret i rummet tog slut och de kvävdes, eller att kaminen inte var riktigt installerad och sände ut kolos. De obduceras just nu. Förra gången vi hade så kall vinter här omkom en ung man här i Garafia på samma sätt. Han var återinvandrad från Venezuela, och där är det varmare än här, men när det någon gång blir kallt är den sortens olyckor vanliga, har jag fått höra efteråt.

Tack och lov har jag min öppna spis. Den har separat luftintag och är riskfri, och dessutom är huset otätt. När det blåser går vinden rakt igenom. Det är, trots allt, inte bara nackdelar med det.

Ingegerd

???????

HUR GICK DET

???????

2004-11-23

Efter höstmötet berättade vår vittberesta medlem Anna-Lisa Augustsson mycket personligt, humoristiskt och kunnigt om sitt möte med Japan. En högtidsstund för alla de bildälskande medlemmar som infunnit sig i höstmörkret. *Anders Schærström*

2005-02-01

Iskallt uppdrag i Arktis

Inför ett stort och entusiastiskt forum (Norden i Fokus var fullsatt och drygt hälften av de närvarande var FNSiN-medlemmar!) berättade den unge läraren Erik Zetterberg från Järfälla naturvetenskapliga gymnasium om en 40 dagars expedition i Norra Ishavet på ett forskningsfartyg, stött av en rysk och en svensk isbrytare, med syfte att ta borrhövar för studier av 50 miljoner års klimat. Seglatsen hade gått över Nordpolen! Det bjöds både på bilder, kartor och film i en innehålls- och presentationsmässigt imponerande skildring. De som inte hade tillfälle att vara med rekommenderas att besöka NT-gymnasiets hemsida <http://www.jakgym.net/nt/>. *Erik Elvers*

2005-02-22

Bland samer, nybyggare och smittkoppor

Hon började med en glad jokk för att säga "kul att vara här" och hälsa oss åhörare. Sedan berättade Victoria G Harnesk, med frikostiga inslag av personlig bakgrund, om sitt folks livsvillkor mellan naturen och nybyggarna. Vi mötte en modern kvinna och småbarnsförälder, bosatt i Stockholm, iförd den färgstarka Karesuando-dräkten, som också känner det traditionella samiska livet inifrån. Genom henne fick vi inblickar i ett folk och en kultur

som inte avsatt många spår i terrängen och som saknar historiska arkiv, men ändå har en stark känsla för sin identitet – ett folk vars språk som saknar ord för krig. (18 åhörare, majoriteten från FNSiN) *Anders Schærström*

Det verkar inte som om skidåkning är FNSiN-medlemmarnas "grej". Ätminstone var det ingen som tog tillfället att glida fram i spåren i skogarna vid Skavlöten, när det faktiskt äntligen blev en riktig snövinter under ett par veckor. Initiativtagaren fick i alla fall själv några härliga men ensamma turer i snö och sol. *Anders Schærström*

PS. Tänka sig! När man trodde att vintern var slut, så vräkte det ner mera snö och det blev ännu ett tillfälle till skidåkning. Soili, Claes Göran och jag åkte halvannan mil i vänlig vårsol, och lagom kyla bland enstaka gnistrande snöflingor. *Anders Schærström*

2005-03-10

Isländsk mat på Sturehof

Med kort varsel fick vi nys om att det skulle vara isländska matdagar på restaurang Sturehof, och en inbjudan via e-sändlistan lockade 14 personer. Sturehof var dock på gränsen till knökfullt och vi hade bara lyckats boka de 8 sista (!) platserna, där vi smorde kråset med lamm och fisk i olika former. Under måltiden fick vi även lyssna på isländsk musik och se en grupp mannekänger, p g a mycket markerade ögonskuggor starkt påminnande om lemurer. Fortsatta nordiska matgästspel kommer under året så måhända uppkäkar vi ånyo tillsammans. *Erik Elvers*

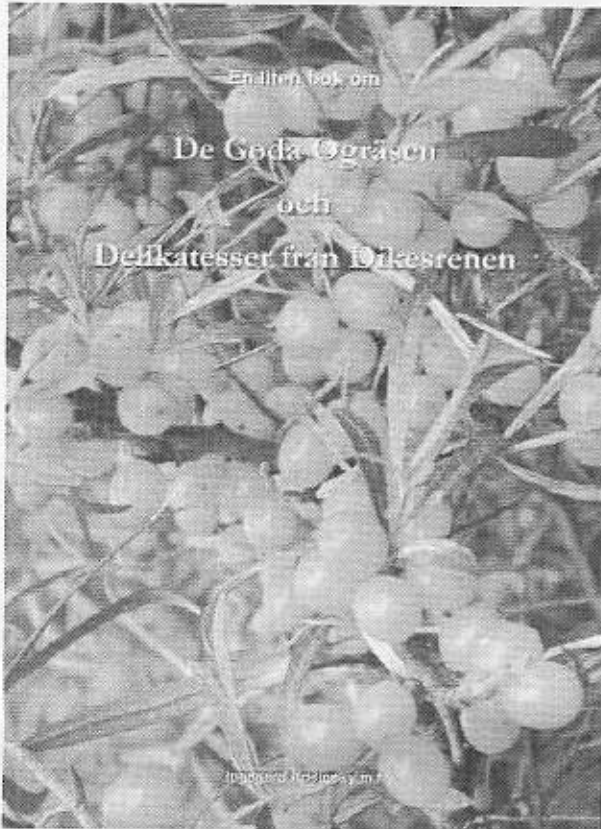

Böcker

Snart är det vår!

Passa på att skaffa FNSiNs senaste bok, full med upplysningar och recept om vad man kan laga av vilda växters blommor, bär, blad, stjälkar och rötter:

Du har väl sett, att FNSiN gett ut en ny bok – Ingegerd Hosinskys innehållsrika, trivsamma, kunniga och användbara presentation av ett hundratal mer eller mindre försummade växter som kan användas i matlagningen.

Boken innehåller presentationer av ett hundratal växter med kulturhistoriska noteringar samt ett hundratal recept på sallader, saft, sylt, bröd, stuvning, soppa mm.

Boken har fina pennteckningar av Soili Bisi Ström.

Medlemspris 75 kr. (100 kronor för icke-medlemmar. I bokhandeln ca 150 kronor). Portokostnad tillkommer. 128 sidor. Format A5. ISBN 9-85586-08-0. Utgiven i maj 2004.

Recensenter om De Goda Ogräsen:

Detta är en bok som knappast är skriven att läsas från pärm till pärm ... utan snarare ska ses som en uppslagsbok i det lilla formatet. ... Jag föreställer mig att boken kan bli en liten guldgruva för att bredda och

konkretisera biologiundervisningen om vilda växter liksom att vara en tillgång för undervisningen i hemkunskap. (Lars Ljunggren i Biologen 3/2004)

En till det yttre anspråkslös bok med rolig information för den växt- och matnyfikne. (Annika Ågren i Sydsvenskan, 25 augusti 2004)

Och vem säger nej till "lövsprickningsstuvning"?! (Cajsa Stenmark i Vi nr 17, 2004)

Från (Flora Nordica) till .. Linnés blomsterur ... löper en spröd men glödgd tråd tillbaka till Linné. Ett par andra enkla men innehållsrika böcker vill jag knyta ihop med samma tråd: De Goda Ogräsen och Delikatesser från Dikesrenen, ... Läs, odla, skörda, njut – av såväl det tuktade som det vilda! (Eva-Lena Neiman i Sveriges Natur 4/2004)

FNSiN bokpriser

	normal	medlem
De goda ogräsen	100	75
Estland	90	65
G Sandön	100	75
Island 77	25	15
Kall ökensand	100	60
Tyresta	20	10

Porto tillkommer

Beställ genom Eva Innings, Folkparksvägen 160, 6 tr, 126 39 Hägersten. E-post: lars.innings@ebox.minet.se, tfn: 08-774 12 53.

FNSiN:s BILLIGA FÄLTPROVIANT

Lagret minskar allt mer -
i början av mars fanns bara följande kvar:

Köttsoffa	15 kr/påse, (120 st)
Kyckling potatis grönsaker	20 kr/påse, (36 st)

Samt de från Blå Band inskaffade:

Kycklinggryta grönsaker	28 kr, (7 st)
Sjömansbiff	28 kr, (10 st)
Kalops/potatisgryta	28 kr, (10 st)
Vildmarksgryta kött ris	28 kr, (2 st)
Vegetarisk gryta banan curry	28 kr (5 st)

Porto tillkommer vid postleverans.

Kontaktperson Erik Elvers (hemtelefon 08-858488)

PROGRAM VÅR OCH SOMMAR 2005

Sörmlandsleden / Vattgruvsmossen

Lördag 16 - söndag 17 april

Vi går på Sörmlandsleden från Mölnbo till Järna förbi Vattgruvsmossen, se artikel på annan plats i denna NOS om området.

Pendeltåg från Sthlm C lördag kl 13.12, till Mölnbo kl 14.14 (tågbyte i Södertälje Hamn). Vandring ca 8 km förbi sjön Akaren till Vattgruvsmossen där vi slår upp våra tält. Söndag väckning i gryningen, ca kl 5, för dem som vill se om det finns tranor och/eller orrar i mossen. Husk att dessa ej garanteras. På f.m. fortsatt vandring till Järna, ca 8 km. Leden går på sträckvis på spänger men skor kan ändå bli litet vått, stövlar eller vandringskängor rekommenderas. Måltider ute från c.m.-mål lördag till lunch söndag.

Anmälan / upplysningar: Erik Elvers, tfn 08-858488, e-måle e.elters@bredband.net senast torsdag 14 april.

Ridning på islandshäst

Lördag 23 april (preliminärt datum)

Om man ska besöka Island och på allvar komma ut i naturen är det en fördel att inte vara helt främmande för att ta sig fram sittande på en häst. Det planeras inte någon föreningsresa till Island just i år, men förr eller senare lär det bli av. Vi är några i föreningen (även helt ovana) som ett par gånger på sistone har prövat att rida islandshäst och vi tänker göra det igen någon gång i vår. Det finns flera möjligheter i Stockholms omgivning och ett ställe som man lätt når med pendeltåg är Hemfosa. Kostnaden för några timmars ridning är 600 kronor. I det ingår fika. Nödvändig ridutrustning får man låna. Antingen du är van eller ovan men vill pröva - vill du vara med så hör av dig snarast till Ellen Gustafsson, tfn 08-6592119 eller e-post ellengustafsson@hotmail.com eller till Anders Schærström, 08-758 30 03, e-post: anders.schaerstrom@telia.com

Vårkvällsvandring i Ulriksdals slottspark

Fredag 29 april kl 19.00

Dags för den traditionella vandringen från Bergshamra torg förbi norra sidan av Brunnsviken och genom naturvårdsområdet på Ulriksdalsåsen till slottsparken. Har vi tur får vi se tidiga backsippor och en kattuggla. Samling utanför Bergshamra t-banestation (norra uppgången) på linjen mot Mörby kl 19.00. Anmälan / upplysningar: Erik Elvers, tfn 08-858488, e-måle e.elters@bredband.net senast onsdag 27 april.

Båtutflykt i Ekoparken

Måndag 9 maj kl 18.00, avfärd från Strömkajen

Förbundet för Ekoparken anordnar som vanligt en vårutfärd från Strömkajen via Värtan till Stallmästargården (ankomst ca 20.15), ett utmärkt sätt att se stora delar av parken. Strandhugg vid Ekotemplet i Hagaparken, och eftersom parken fyller 10 år vankas litet extra överraskningar. Guidning av Henrik Waldenström m fl. Pris 100 kr, cafeteria ombord, smörgåsbaguette och dricka ca 50 kr beställs vid anmälan. Obligatorisk anmälan till Henrik Waldenström, e-måle henrik.waldenstrom@stromma.se eller tfn 08-587 140 41 senast 29 april. Detta är en specialtur för

medlemsföreningarna i Förbundet - utnyttja tillfället! Vid anmälan till telefonsvarare, meddela namn, antal personer, tfnr och gärna att du är FNSiN-medlem.

Förmöte Gotska Sandön

Måndag 16 maj kl 18.00,

Norden i Fokus, Hantverkargatan 33

Just på den f.d. helgdagen Annandag Pingst - då vi normalt brukar vara på Sandön - går vi igenom praktiska detaljer, inför nationaldagshelgens resa dit, om proviant, kläder och annan utrustning. Vi ser också på bilder från ön. Mötet öppet för alla, även dem som inte reser med! De resenärer som inte kan komma får material hemskickat. Upplysningar Erik Elvers, tfn 08-858488, e-måle e.elters@bredband.net

Nynäshamns järnvägmuseum

Söndag 29 maj

STF Stockholm besöker Föreningen Nynäshamn Järnvägmuseum och vi är välkomna med. Föreningens syfte är att bevara och återskapa en fungerande järnvägsförvaltning från förra sekelskiftet (järnvägen invigdes 1901) och har samlat in äldre järnvägsfordon och föremål. Upplysningar Mats Gullberg tfn 6609179 före kl 21.00.

Samling kl 12.00 utanför grindarna till museet, inträde 20 kr betalas vid samlingen. Res enklast med p-tåg från Sthlm C kl 10.52, avstigning Nynäs gård.

Obligatorisk föranmälan fr o m 28 april till STF Sthlms telefonvakt tfn 10 88 84 torsdagar kl 19-20, måndagar kl 10-11

Gotska Sandön

fredag 3 - måndag 6 juni

Endast två platser återstår. Om du vill åka kontakta Erik Elvers *snarast*, tfn 08-858488, e-måle e.elters@bredband.net

Nattvandring

Fredag 10 juni

Dags igen för den av STF Stockholm anordnade vandringen från Haninge till Huddinge i den ljusa försommarmatten - en mycket fin upplevelse! Samling Sthlm C kl 21.45 på perrongen för Västerhaningependel (framändan av tåget), avstigning Haninge C. Vandring ca 16 km förbi Rudans gård via Tornberget och torpet Paradiset, delvis på Sörmlandsleden. Minst tre matsäcksraster, tillfälle till nattbad. Kläder efter väder. Upplysningar Mats Gullberg, tfn 6609179 före kl 21.00.

Runstensvård / vi borstar i parken

Onsdag 15 juni kl 17.30

FNSiN är runstensfadder vilket innebär att vi tittar till och vårdar en runsten, och rapporterar hur den mår till Runverket. Stenen står i parken bakom Karlbergs slott (5-10 minuters promenad från busshållplats/p-tågstr Karlberg.) Vi samlas på planen framför slottet, hörnet närmast Birkastan; kl 18.00. Medför någon liten matsäck för gemensam picknick. Anmälan tarvas ej men kan göras till Erik Elvers, tfn 08-858488, e-måle e.elters@bredband.net.

Orkidéutflykt till Munkö

Söndagen den 19 juni.

Munkö har en rik, kalkgynnad flora. Här kan man bl a bese guckusko, svärdsyssla, adam & eva m fl arter. Buss från Slussen kl 08.36. (Kolla tiden på SL). Kaj möter med båt vid Stavnäs Vinterhamn c:a kl 09.30. Anmälan till Kaj Valtersson tel. 08-162391 (a), 08-7101891 (b), 08-57152222 (Runmarö).

Vandring på Långängsbanan

Tisdag 5 juli kl 18.30

STF Sthlm inbjuder oss att gå med på den gamla Långängsbanan som var en gren av Roslagsbanan. Samling på Östra Station kl 18.30 för resa till Stocksunds hållplats varifrån vi går ner till den gamla stationsbyggnaden och hamnen varefter vi går längs den gamla Långängsbanan, ca 4 km. En matsäcksrast. Upplysningar: Mats Gullberg, tfn 08-6609179 före kl 21.00.

Båtutflykter i sommar

Över sommaren brukar föreningen ordna båtutflykter i skärgården genom Kaj Valtersson.

Intresserade kan kontakta honom på tel: 08-162391 (a), 08-7101891 (b), 08-57152222 (Runmarö).

I NÄSTA NOS:

Sensommarresa till Gotska Sandön

Onsdag 10 - söndag 14 augusti

Vi planerar ännu en resa till Sandön denna sommar och har beställt några platser vid mitten av augusti. Floramässigt är utbytet mindre än på våren (t ex martorn blommor dock) och kvällarna är mörka, å andra sidan är det varmare i vattnet. Begränsat vandringsprogram jämfört med vårresan. Vi har beställt platser i eget tält (1130 kr för resa + 4 övernattn) och hydda (1380 kr). Dessutom finns fasta tvåmanstält på trätrall (1380 kr/pers), 3- och 4-bäddrum (1550 kr/pers) och 2-bäddrum (1825 kr/pers). Fasta tält och rum tillhandahålls endast odelade - dessa priser gäller under förutsättning att de fylls, priset är alltså högre om det är t ex en person som bor i ett tvåmanstält. Rabatter för barn födda 1989 och senare, kontakta mig om detaljer. Om du är intresserad är det bra om du hör av dig snarast till Erik Elvers, tfn 08-858488, e-mäle e.elvers@bredband.net.

Litauen i sommar

Som tidigare har framgått i NOS pågår förberedelser för en eventuell föreningsresa till Litauen. Om resan ska genomföras i sommar framstår senare delen av juli som den troligaste tidpunkten. Det verkar som om de naturliga anhalterna på en resa i Litauen är Vilnius, Klaipeda och Kaunas, liksom Kuriska näset som man nog bör ägna god tid åt. Det finns också intresse för att besöka Kaliningrad på vägen. Den som vill kan naturligtvis stanna längre och lägga till exkursioner. Huvudalternativet är att resa med tåg inom landet men att göra lokala utflykter med hyrcykel eller -bil. Vi har hållit ett förberedande möte och håller på att ta reda på mer om resvägar, inkvartering, exkursionsmöjligheter och kontakter.

Om du är intresserad bör du snarast kontakta någon av oss.

Henrik Hansson, henrik.hanssons@henco.info,

tfn: 08-7303156, 070-319 01 50

Anders Schærström, anders.schaerstrom@telia.com,

tfn 08-758 30 03

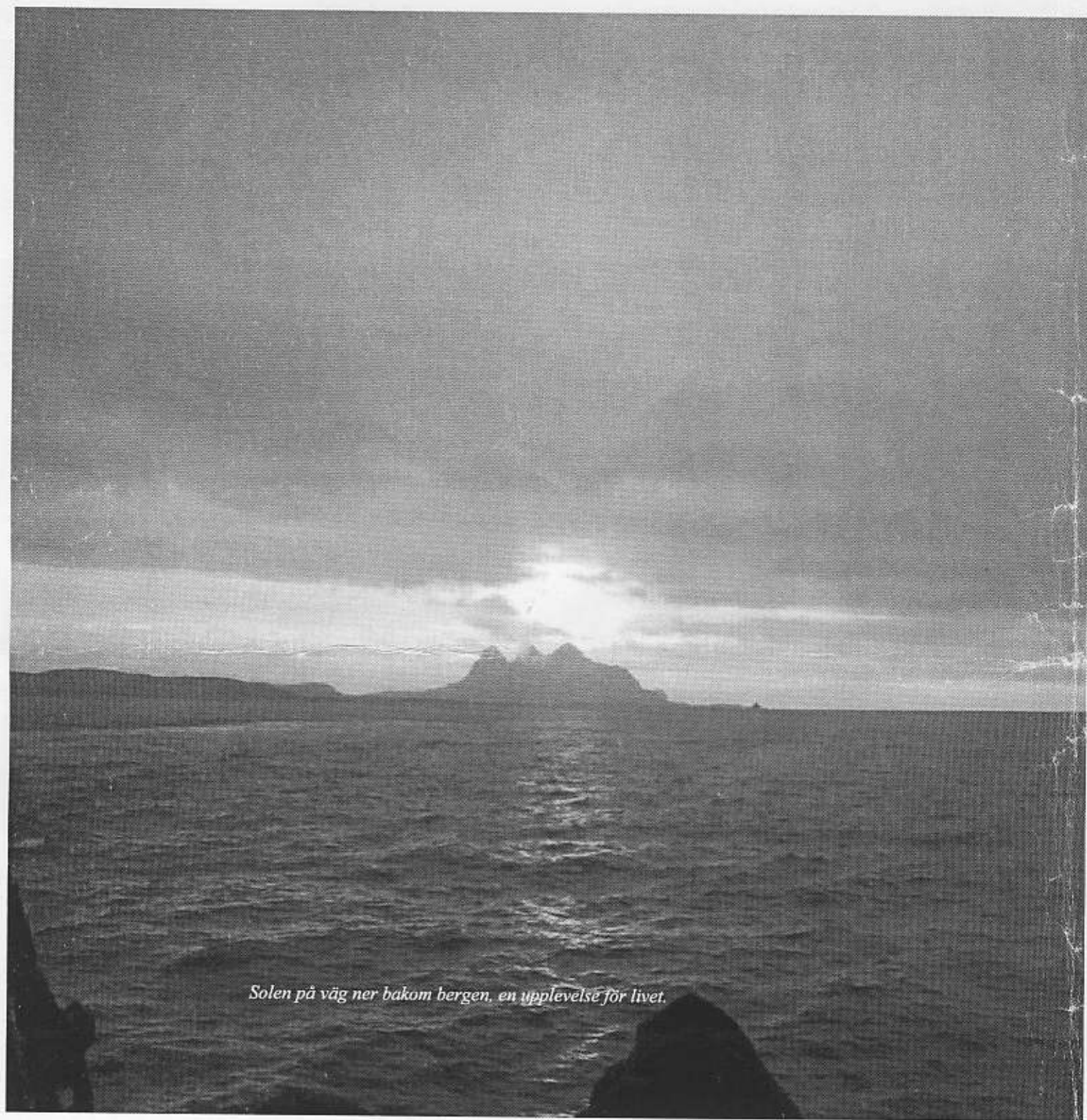
La Palma i vinter?

För fem år sedan gjorde föreningen en upplevelserik föreningsresa till La Palma och eftersom det verkar finnas intresse för en ny resa så är det läge att börja förbereda ett besök med en liten grupp. Man kan kanske undra vad Föreningen Natur och Samhälle i Norden har på La Palma att göra. Ett svar ligger i föreningens stadgar som säger att föreningens intresseområde inte enbart är länderna i Norden utan även "områden med historisk eller aktuell anknytning till länderna i Norden". På La Palma driver den svenska Vetenskapsakademien ett solobservatorium. Ingegerd Hosinsky arbetade som bibliotekarie på observatoriet och hjälpte oss mycket konkret med planeringen och var oss till ovärderlig hjälp under själva resan.

La Palma är den nordvästligaste av Kanarieöarna - en spännande men samtidigt fridfull ö, där det finns rika möjligheter att vandra i ett vulkaniskt landskap med hisnande utsikter och genom lummiga skogar. Den enorma kratern Caldera de Taburiente sträcker sig tvärs över ön. Biosfäreservatet Los Tilos är ett världsarv, skyddat av UNESCO. På 2400 meters höjd ligger det svenska solobservatoriet och internationella Isaac Newton Group of Observatories, som man kan besöka i grupp. (www.ing.iac.es). I La Zarza kan man se hållristningar gjorda av öns urbefolkning, guancherna. Mer om La Palma finns t ex på: http://www.lapalma-magazin.info/magazin/english/natur_eng.htm Den bästa tiden att besöka ön är på vintern, i december - februari, när temperaturen är behaglig och mandelträden blommar. Dit hittar inte så många turister. Vi som var där fick emellertid vara med om en hänförande naturskönhet, spännande bergvandringar och en välgörande stillhet. Dessutom fick vi tillfällen att bada och äta gott. Resan rapporterade vi om i NOS nr 2/2000. Artikeln finns på FNSiNs hemsida: <http://www.algonet.se/~fnsin/> Kontakta Anders Schærström, om du är intresserad. E-post: anders.schaerstrom@telia.com, tfn: 08-758 30 03.

Paddling - även för ovana

Förr paddlades det friskt i föreningen, men på senare år har paddlingen visst kommit i bakvatten. Finns det fler medlemmar som inte är särskilt vana men vill pröva? Eller finns det mera vana som av andra skäl föredrar att paddla på lugna vatten? Vi är några som så smått börjat sikta på att göra en lugn tur under några dagar i början av augusti. Om du känner dig lockad av att vara med redan på planeringsstadiet så hör av dig snarast till : Ellen Gustafsson, ellengustafsson@hotmail.com tfn 08-6592119 eller Anders Schærström, anders.schaerstrom@telia.com, 08-758 30 03 Observera, att vi endast samordnar planering och bokning. Vi ska anlita kompetent ledning.

Solen på väg ner bakom bergen, en upplevelse för livet.